

TIETUE

Jyväskylän yliopiston kirjaston asiakastiedote

URN:NBN:fi:ju-20112241814

Nro 1/2011

Tässä numerossa:

Pääkirjoitus:
Lukittuja kirjoja?

E-kirjoja, ole hyvä!

Laitoskirjastojen aineistot
vahvistavat pääkirjaston
kokoelmia

Arki ja järki kirjaston
kokoelmissa

Artikkelit automaattisesti
TUTKasta JYXiin

Rinnakkaistallentamisen
lupatiedot nyt Nellissä

Jyväskylän Kirjamessut

Jyväskylän Paviljonki 1.–3.4.2011

Neljänsien Jyväskylän Kirjamessujen teemana on "Kirja – huviksi ja hyödyksi". Kolmepäiväiseksi laajentuneet messut järjestetään Jyväskylän Paviljongissa 1.–3. huhtikuuta 2011. Uusi messupäivä perjantai painottuu oppi- ja tietokirjoihin sekä niiden kustantajiin. Messuilla myös vierailee suuri joukko opetus- ja kirjastotoimen ammattilaisia. Kaunokirjallisuuden ystäviä hemmotellaan suurella joukolla niin kotimaisia kuin ulkomaisia kirjailijavieraita. Kirjamessut pidetään näyttelyhallissa C.

Kirjasto on messuilla mukana osastolla C220.
<http://www.jklmessut.f/kirja2011/>

Tee ilmaisia löytöjä
kirjaston kokoelmista
poistuvasta kirjallisuudesta

DYYKKA KIRJA!
13.4.2011

kirjaston ala-aulassa

Kuva: Petteri Kivimäki

facebook

KIRJASTO FACEBOOKISSA
<http://www.facebook.com/JULibrary>

PÄÄKIRJOITUS

Lukittuja kirjoja?

Kimmo Tuominen
Jyväskylän yliopiston
kirjaston johtaja

"Bittejä on helpompi liikutella kuin atomeja", julisti MIT:n medialaboratorion pomo Nicholas Negroponte runsaat 15 vuotta sitten. Havainto pitää paikkansa yhä, joskaan tiedon vapaan saatavuuden ideaali ei ole toteutunut siinä muodossa kuin verkkojulkaisemisen visionäärit ennustivat.

Tiedon tavoittamisen esteet eivät ole teknisiä, vaan juridisia. Toisaalta nykYTEKNOLOGIOIDEN keinoin voidaan rajoittaa sellaisiakin käyttötapoja, joihin olemme paperijulkaisujen maailmassa tottuneet. Vapaus ja kontrolli elävät e-maailmassa rinnakkain, eikä kirjanystävän yksityisyyskään oleturvassa: uudet e-lukulaitteet mahdollistavat käyttäjiensä lukutottumusten läpikotaisen seurannan.

Digitaalinen käyttöoikeuksien hallinta kopiosuojauksineen ja muine käytönesteineen voi haitata

merkittävästi arkisia toimiamme. Teknisesti suojattua musiikkia ei voi siirtää kaverin MP3-soittimeen, eikä Akateemisesta kirjakaupasta ostettua e-kirjaa voi lukea Amazonin Kindle-lukulaitteella.

Tieteellisten kirjastojen hankkimat e-kirjat ovat lähes poikkeuksetta lukittuja. Ne ovat käytettävissä vain jatkuvalla nettiyhteydellä varustetulla tietokoneella: e-kirjatiedostoihin ei pääse suoraan käsiksi, eivätkä ne ole ladattavissa älykännyköihin tai sormi- ja minitietokoneille. Kustantajat voivat rajoittaa myös tietyn e-kirjan yhtäaikaisten käyttäjien tai kirjasta tulostettavien sivujen määrää. Helsinkiin hankitun e-kirjan kaukolainaaminen Jyväskylään on tällä hetkellä mahdotonta.

E-kirjat ovat lupaava tiedon välittämisen tapa, jolla voidaan vastaisuudessa ratkaista esimerkiksi kurssikirjojen saatavuuteen liittyvät ongelmat. Tämä edellyttää, etteivät kustantajat teknisillä kontrollitoimillaan tee niiden käyttöä vaikeaksi. Kontrolli pikemminkin jouduttaa kuin hidastaa kustantajien pelkäämää kirjan piratisoitumista. Tekniset suojaukset on mahdollista tiirikoida auki. Ne haittaavat rehellistä käyttäjää pikemminkin kuin rikollista.

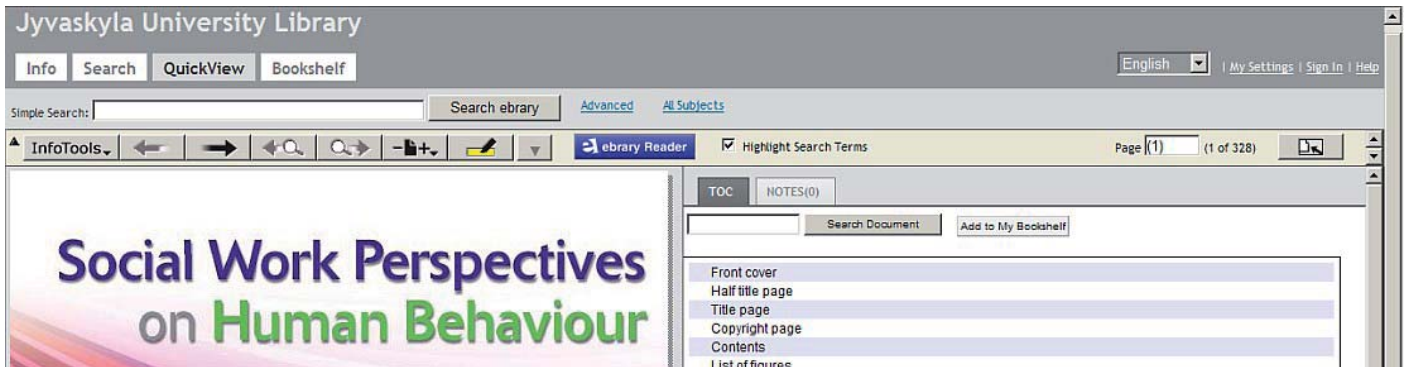
Saksalainen Springer Verlag on ilmoittanut muuttavansa e-kirjojen bisnesmallia tieteellisten kirjastojen hankkiman aineiston osalta. Springerin 40 000 e-kirjaa on nyt kirjastojen ostettavissa ilman lukituksia. Asiakkaan kannalta tämä tarkoittaa, että e-kirja on ladattavissa kaikille päätelaitteille, eikä lainoja tarvitse palauttaa. Verkkokir-

jakauppojen yksityishenkilöille myymät Springerin e-kirjat ovat edelleen lukittuja. E-kirjatiedostojen käyttövapaus on siis oikeus, josta kirjasto maksaa kalliin hinnan asiakkaidensa puolesta. Tieteelliset kirjastot kattavat maksuillaan tällä hetkellä yli 70 prosenttia Springerin liikevaihdosta.

Tieteelliset kirjastot tulevat olemaan tärkeä peluri e-kirjabisneksessä. Kirjastojen on edustettava asiakkasunkuntaansa ja pyrittävä vaikuttamaan siihen, että e-kirjat ovat mahdollisimman avoimesti käytettävissä. Jotta kirjastot voivat vaikuttaa informaatiopolitiikkaan ja -bisnekseen, niiden on yhdistettävä voimansajatoimittavayksittuomaisesti tiedeyhteisön kanssa.

Jyväskylän yliopistossa e-aineistot ovat hyvin käytössä. Alustavien käyttötilastojen mukaan olemme esimerkiksi tieteellisten lehtiartikkelien lataustilaston saman kokoluokan yliopistojen kärjessä (1,7 miljoonaa latausta vuonna 2010). Koska e-lehtien ja -kirjojen hyödyntäminen on meillä ahkeraa, Jyväskylän yliopiston kirjastolla on erityinen intressi ja tehtävä muokata e-aineistosta ja verkkopalveluistamme mahdollisimman avoimia ja helppokäyttöisiä. Meidän on myös opastettava ja koulutettava asiakasunkuntaamme verkkoaineistojen käyttöön.

Ylitettäköön yliopistossamme tänä vuonna kahden miljoonan artikkelilatauksen sekä puolentoista miljoonan e-kirjan lukukerran rajat!

E-kirjoja, ole hyvä!

Kirjasto on jo pitkään tarjonnut tieteellistä kirjallisuutta verkossa yliopiston opiskelijoiden ja henkilökunnan käyttöön. E-kirjat ovat luettavissa Nelli-portaalin ja osa myös JYKDOK-tietokannan kautta. Yleensä e-kirjat hankitaan kirjastoon paketteina, jotka sisältävät satoja tai tuhansia, jotkut jopa kymmeniä tuhansia kirjoja. Yksi laajimmista on *Ebrary*, johon on koottu yli 40 000 kirjaa eri aloilta. Yksi uusimmista hankinnoista on *Sage Research Methods Online*-tietokanta, joka tarjoaa laajan valikoiman tutkimusmenetelmiä käsittelevää kirjallisuutta.

E-kirjat avautuvat yliopiston verkossa olevilla koneilla ja kotikoneella käyttäjä voi lukea niitä etäyhteyden kautta. Käyttö siis edellyttää voimassa olevaa käyttäjätunnusta yliopiston verkkoon. Poikkeuksena ovat suomalaisen *Ellibs*-kustantajan kirjat, joiden lukeminen vaatii käyttäjän kirjastokortin tunnuksen.

Verkossa on tarjolla myös vapaasti luettavissa olevia e-kirjoja, jotka eivät vaadi käyttöoikeuksia. Esimerkiksi Jyväskylän yliopistossa tehdyt pro gradut, lisensiaatintutkimukset sekä väitöskirjat ovat luettavissa JYXissä, Jyväskylän yliopiston avoimessa julkaisuarkistossa. Ne ovat löydettävissä myös JYKDOKin kautta.

E-kirjojen lukeminen nettiselaimella on helppoa. Joskus lukemiseen tarvitaan maksuton lukuohjelma, joka asentuu nopeasti myös kotikoneisiin. Myös tiedonhaku on vaivatonta. E-kirjaa ei tarvitse selata, vaan käytettävissä on kirjan tekstiin kohdistuva haku. E-kirjapaketeissa haun voi kohdistaa myös koko paketin sisältöön. Käyttäjä voi kerätä kirjoja virtuaaliseen kirjahyllynsä ja tehdä niihin merkintöjä.

Erityiset e-kirjojen lukemiseen tarkoitettut lukulaitteet ovat yleistymässä myös Suomessa. Lukulaitteiden etuna on silmille ystävällinen näyttö, joka vastaa pitkälti painetun paperin ominaisuuksia. Lukulaitteen näyttöä ei tietokoneen tavoin ole taustavalaistu, eikä se värähtele ja rasita siten silmiä. Useimmiten kirjat ladataan verkkokirjakaupasta tietokoneelle, josta se siirretään edelleen lukulaitteeseen. Joihinkin laitteisiin kirjoja voi myös hankkia suoraan langattoman nettiyhteyden tai 3G-yhteyden kautta.

Toistaiseksi kirjastoomme ei olla hankkimassa e-kirjojen lukulaitteita lainattaviksi, sillä näemme lukulaitteet kännyköiden tapaan henkilökohtaisina välineinä. Varsinkin monikäyttöisissä tablet-tietokoneissa ja älypuhelimissa e-kirjojen lukumahdollisuus on vain yksi toiminto muiden joukossa. Kirjastossa kuitenkin seurataan jatkuvasti e-kirjallisuuden kehitystä ja niiden käytettävyyttä eri lukualustoilla.

Teksti: Annikki Järvinen ja Marjut Kataja

Lisätietoa e-kirjoista ja lukulaitteista:

[https://kirjasto.jyu.fi/Nelli/e-kirjat ja JYKDOK](https://kirjasto.jyu.fi/Nelli/e-kirjat%20ja%20JYKDOK)

<http://www.sahkoinenkirja.fi/>

[http://www.ekirjanlukulaitteet.net \(kaupallinen\)](http://www.ekirjanlukulaitteet.net(kaupallinen))

Kuva: Petteri Kivimäki

Pääkirjaston kokoelmat vahvistuvat laitoskirjastojen aineistoista

Viimeisen vuoden aikana on moni Jyväskylän yliopiston laitoskirjasto sulkenut ovensa. Syynä ovat olleet milloin resurssien puute tai kalliit vuokratilat, milloin taas sisäilmaongelmat tai laitojen sisäiset työjärjestelyt. Tämä on harmittanut osaa kirjaston käyttäjistä, kun läheinen ja helposti hallittavissa oleva lähikirjasto ja tuttu henkilökunta ovat siirtyneet pääkirjastoon. Tähän mennessä ovensa ovat sulkeneet liikunnan, KTL:n, kauppakorkeakoulun sekä kirjallisuuden ja hungarologian laitosten kirjastot. Toiminta päättyi myös Tourulan kampuskirjastossa. Seuraavat uudelleenjärjestelyt koskevat mahdollisesti musiikin laitoksen kirjastoa.

Kirjastomme palveluiden käyttäjä kuitenkin hyötyy tästä tilanteesta monin tavoin. Laitoskirjastojen kokoelmien hoito vei paljon pääkirjaston työvoimaresursseja. Näiden resurssien siirtäminen pääkirjaston kokoelmien ja kokoelmatietokannan kehittämiseen palvelee koko yliopistoyhteisöä entistä paremmin.

Aineistot ajan tasalle

Kun toiminta laitos- tai kampuskirjastossa loppuu, käsitellään sen keskeinen aineisto pääkirjastossa. Iso osa laitoskirjastojen lainattavasta aineistosta on vanhentunutta tutkimuskirjallisuutta, sillä usein uusin aineisto on laitoksella työskentelevien tutkijoiden käytössä. Siirrettävää aineistoa käsittelee asiantunteva kirjastoammattilaisten kaarti. Huonokuntoista aineistoa korvataan parempikuntoisella ja uudemmalla kirjallisuudella. Monista vanhoista kirjoista tilataan uusimmat painokset ja samalla tilataan myös kokonaan uutta, samaan aiheeseen liittyvää aineistoa. Näin pääkirjaston kokoelmiin saadaan tuoretta kirjallisuutta ja hyväkuntoisia kirjoja.

Laitoskirjastojen kokoelmien käsittelyssä siirretään pääkirjastoon myös vanhempaa aineistoa, kuten paljon käytettyä kirjallisuutta sekä erityisalojen klassikoita. Tällainenkin aineisto päivitetään ajan tasalle. Teokset sisällönkuvaillaan ja asiasanoitetaan, jolloin niiden löydettävyys paranee. Kokoelmien siirrosta hyötyy myös kirjaston henkilökunta, sillä laitoskirjastojen kokoelmia läpikäydessä heille hahmottuu, millaiseen tutkimukseen laitoksella on keskitytty. Tätä tietämystä voidaan hyödyntää aineistohankinnoissa, kokoelmien kehittämisessä ja asiakaspalvelussa. (jatkuu)

Aineistojen löydettävyyttä parane

Laitoskirjastojen kokoelmien siirtäminen pääkirjastoon myös helpottaa asiakasta löytämään ja saamaan käyttöönsä tarvitsemansa teoksen. Pääkirjastoon siirtyvä aineisto tulee osaksi atk-lainasta, jolloin kirjan sijainti on nähtävissä JYKDOK-tietokannasta ja lainassa oleviin kirjoihin voi tehdä varauksia. Tätä mahdollisuutta ei laitoskirjastojen kirjojen kanssa ollut. Lisäksi pääkirjaston aukioloajat ovat pidemmät ja kirjastoammattilaiset ovat lähellä, joten he pystyvät auttamaan aineiston saamisessa ja tiedonhankinnassa.

Joskus kirjaston käyttäjä voi pettyä etsiessään pääkirjastosta juuri sitä yhtä kirjaa, jonka muistaa takavuosina löytäneensä laitoskirjastostaan. Nekään kirjat, jotka ovat poistuneet kirjaston kokoelmista, eivät katoa Kuopiota kauemmaksi. Kuopiossa sijaitsevaan Varastokirjastoon päätyy aineisto, jolla ei ole ollut laajaa käyttöä kirjaston omissa kokoelmissa. Kirja on edelleen saatavissa kaukopalvelun kautta. Varastokirjastosta tilaaminen on Jyväskylän yliopiston opiskelijoille ja henkilökunnalle maksutonta.

Teksti: Arto Ikonen

Tämän vuoden Tieteen Päivien teemana oli arjen arvoitus. Tiede-lehdessä (1/2011) tapahtuman sisältöihin paneudutaan artikkelissa "Arkijärki hylkii tiedettä". Siinä pohditaan hausalla tavalla arkisen päättelyn ja tieteellisen analyysin välistä suhdetta. Evoluutiobiologeilla on oma selityksensä sille, miksi analyttinen ajattelu on elämän säilymisen kannalta toissijainen ajattelumuoto. Psykologit ovat puolestaan osoittaneet, että valtaosa väestöstä kykenee yksinkertaiseen lineaariseen päättelyyn, mutta että osalle tämäkin on liikaa. Vain harva kykenee jäsentämään ympäröivää maailmaa systemaattisesti, eikä kukaan meistä ei ole umpirationaalinen.

Arkijärki hylkii tiedettä

Vaillinainen todellisuus

Tieteelliset selitykset ja ihmisten uskomukset joutuvat törmäyskurssille etenkin silloin, kun keskustellaan maailmanselityksistä. Tiede ei tarjoile ihmisille lohdullista selitystä kysymykseen, miksi pahoja asioita tapahtuu. Maailma yksinkertaisesti vain on epäoikeudenmukainen ja satumanvarainen paikka.

Ihmisellä on kuitenkin tarve saada selityksiä ja siksi intuitiiviseen ajatteluun ja henkilökohtaiseen kokemustietoon perustuvat selitykset tyydyttävät meitä enemmän kuin tieteelliset todennäköisyydet. Tätä voidaan selittää sillä, että ihminen vierastaa asioita, joita ei voida arkihavaintojen avulla nähdä tai tunnistaa. Ihmisaivoihin rakentuva vaillinainen kuva todellisuudesta on ainoa mittari sille, mitä uskomme ja mitä emme.

Havaintojen tekeminen, hämmästyminen ja totuttujen ajattelutapojen kyseenalaistaminen ovat tieteellisen ajattelun alusta ja lähtökohta. Arkinen havainto voi hyvässä tapauksessa muuttua analyttisen jäsentämisen kautta tieteellisen tarkastelun kestäväksi päteväksi tiedoksi.

Arjen arvoitus -teeman innoittamana kirjasto kokosi näyttelyn kokoelmiinsa kuuluvista teoksista, jotka kertoivat siitä, miten arkijärjen ja tieteellisen ajattelun selitysvoimaa hyödyntävät niin tieteen tekijät, skeptikot kuin maailmanselityksiä tarjoavat ajattelijatkin. Näyttelyyn asetettiin lisäksi runsaasti teoksia, joiden perimmäisenä tarkoituksena on osoittaa kysymisen voima. Kaiken kyseenalaistavan ajattelun ei tarvitse olla haudankavaa!

Arki ja järki -näyttely pääkirjaston 2. kerroksessa 19.3.2011 asti

Teksti: Marja Kokko

Artikkeleiden Open Access -aalto etenee: TUTKAN ja JYXin liitto vahvistui

TUTKassa hyväksytyjen vertaisarvioitujen julkaisujen yhteyteen voi nyt lisätä artikkelin kokotekstitiedoston. Riittää, että tallennat TUTKA -kirjauksen yhteyteen myös artikkelisi post print -version. Post print -versiolla tarkoitetaan artikkelin viimeistä, arvioijien kommenttien perusteella muokattua versiota, jota kustantaja ei vielä ole taittanut. Tiedosto siirtyy automaattisesti JYX-julkaisuarkistoon, missä sen julkaisuoikeudet tarkastetaan ja artikkeli julkaistaan, mikäli alkuperäinen kustantaja niin sallii.

Ohjeet osoitteesta

<http://tutka.jyu.fi/help/osiot/julkaisut/#files>

SherpaRomeo nyt myös Nellissä!

Useat tieteelliset lehtikustantajat suhtautuvat myönteisesti lehdissään julkaistujen artikkeleiden avoimeen rinnakkaistallentamiseen esimerkiksi yliopistojen omissa julkaisuarkistoissa. Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto on nimeltään JYX. Lupa rinnakkaistallentamiseen tulee kuitenkin aina erikseen tarkistaa, sillä kustantajien käytännöissä on edelleen kirjavuutta.

Sherpa/Romeo-tietokanta sisältää eri tiedekustantajien rinnakkaistallentamispoliitikat, joita voi helposti hakea joko lehden tai kustantajan nimellä. Sherpan osoite on <http://www.sherpa.ac.uk/romeo>.

Sherpa/Romeoon pääsee myös Nellin kautta. Etsi haluamasi lehti Nellin *Lehtivalinta*-haulla ja valitse etsimäsi lehti. Aukeavan linkkilistan alimpana on kohta *Web-palvelu/SherpaRomeo*. Valitsemalla sen saat esiin näytön, jossa kerrotaan, millä ehdoin kyseisen lehden artikkelit saa JYX-julkaisuarkistoon tallentaa.

Lisätietoja: Marja-Leena Harjuniemi

Jyväskylän yliopiston Open Access -opas:

<https://www.jyu.fi/tutkimus/rinnakkaisjulkaiseminen>

Tutustu myös JYX-esitteeseen ja ota yhteyttä!

https://www.jyu.fi/tutkimus/rinnakkaisjulkaiseminen/jyx_esite

Tietue

Jyväskylän yliopiston kirjaston asiakastiedote
3. vsk. 2011
Ilmestyy 4 kertaa vuodessa

Toimituskunta:
Jyväskylän yliopiston kirjaston viestintätyöryhmä

